

Svage og stærke ældre – er det en rigtig opdeling?

Lone Grøn

Antropolog, Phd, Senior projektleder
KORA Det Nationale Institut for Kommuner
og Regioners Analyse og Forskning

Baggrund

- Et stort fokus i samtiden på 'de sårbare eller svage ældre', samtidig stor usikkerhed om hvem de er
- Velux Fonden finansierer et årligt pilot studie, der har til formål at undersøge disse spørgsmål empirisk
- Etnografisk feltarbejde udført blandt ældre og professionelle i tre sundhedscentre i Horsens kommune i 2013-14
- Rapporten "Sårbarhed og handlekraft i alderdommen" kan downloades på www.kora.dk

Diskussioner af alderdom og sårbarhed

Sætte folk i bås

Deltager: Det ved jeg ikke rigtig, for jeg tænker lidt, at det er de professionelle, der egentlig sætter folk i bås.

Deltager: Jeg kan heller ikke rigtige lige ...

Deltager: Fordi mennesker er så forskellige og skal have lov til at være så forskellige, og dem, som vi tænker er sårbare og har et dårligt liv, jamen, de kan jo godt føle, at de har det godt. (...)

Interviewer: Så I vil egentlig helst helt være fri for at bruge det begreb?

Et upræcist og gammeldags begreb

Deltager: Det er jo ikke sådan en grænse, der siger, herfra og ned er du sårbar, herfra og op er du ikke..

Deltager: Jeg synes, det virker gammeldags.

Deltager: Jeg synes også, det virker gammeldags.

Interviewer: Hvordan tænker I det, gammeldags?

Deltager: Jeg tror, vi siger mere sådan knap så ressourcestærk person i stedet for sårbar.

Flere siger ja.

Deltager: Også fordi det ændrer sig hele tiden.

Deltager: Sårbarhed. Det minder mig om sådan en dame, der bare sidder og kan ingenting.

Modstand mod at tale om alderdom og sårbarhed

- Modstand mod ordet 'gammel', især fra ældre:
 - 'Man skal ikke tænke på det'. 'Hvis man bruger ordet, bliver man det'
 - Tabuisering af alderdom, svækkelse og død
- Modstand mod ordet 'sårbarhed', især fra fagpersoner og ledere
 - Modstand mod stigmatisering, forsvar for 'værdige liv'
 - Måske også en træning gennem flere år i at tænke sundhedsfremmende, få øje på folks ressourcer

FIRE FORTÆLLINGER

Vagn 85

Jeg spørger Vagn, om han var begyndt at føle sig ældre, da han var sidst i 70erne, altså inden proppen kom, og han skriver "stadig ung". Jeg spørger: Hvad så med nu? Han skriver: "aktiv er nul". Jeg svarer: Ja du er ikke så aktiv, men føler du dig gammel? Han skriver "skrot". Det er lidt voldsomt, og jeg beder ham uddybe. Han skriver: "lagt hen i en dyng af ubrugelige". Det er krasse ord. Jeg spørger Vagn, om han er sårbar. Han skriver "Ja" og fortsætter "Hævde sig selv er vel kernen". Jeg spørger, om det er vanskeligt. Han skriver "Ja er jo overgivet andres måde (...)

Senere kommer jeg til at nævne ordet håb, og det griber Vagn med det samme. Det er tydeligt, at ordet har betydning. Han skriver: "Der har altid været et håb". Hver gang jeg beder ham præcisere håbet, som for eksempel håb om behandling, nikker han, men det er, som om han med håb mener noget andet og mere udefinerbart end det. Noget der altid er der sammen med alt det andet.

Thea 78

Vi sidder i Theas grønne sofa og kigger ud ad vinduet. Det er Thea, der starter samtalen. "Se flaget der på flagstangen, det er kun halvt oppe", siger hun med ægte undren og interesse. Jeg overvejer, om der ligger noget under, om hun gerne vil tale om døden ... og svarer: "Ja, det har du da ret i. Ved du noget om hvorfor?" Thea ryster på hovedet, nej, og fortsætter: "Se nu hænger det helt slapt ned" og lidt efter: "Så for katten, nu får vinden fat i det". Jeg begynder at forstå og kunne deltage. Næste gang der er vindstille siger jeg: "Nå, nu hænger det igen." Det er ikke sådan en kedelig uengageret samtale. Vi griner, undrer os, beretter til hinanden om det der sker. Ingen af os kan forklare hvorfor, selvom Thea et par gange, når der virkelig er gang i flaget siger: "Det er nok vinden, der får det til det". Der er lange pauser imellem, hvor vi bare kigger ud. På et tidspunkt siger Thea: "Der er grænser for mange ting". Jeg svarer: "Ja", og efter at have tænkt mig lidt om: "De fleste tror jeg". Thea svarer: "Det tror jeg også". Igen pause. Thea gør noget med hænderne, især højre hånd. Hun griber fat i hjørnet af sin trøje eller nederdel og nulrer den. Og ind imellem vandrer hænderne lidt hvileløst rundt.

Vi kommunikerer uden problemer inden for disse rammer: kun tale om noget man kan se, mærke, sanse her og nu. I løbet af ugen gentager vi denne samtale igen og igen.

Poul 55 eller 58

Vi rejser os fra kaffebordet og går i rygerummet. På et tidspunkt siger han: "Jeg vil da hellere sidde derhjemme i lejligheden og snakke med dig. Her sker der jo ikke noget. De venter bare på ..." han viser med armene en der graver i jorden, "næste stop er jo kisten!". Jeg spørger til hans liv før og efter det med knæet. Hvordan han har oplevet skiftet, om det var svært? "Ja det var det da," svarer Poul. Det er jo kedsommeligt, når man er vant til at stå i en pølsevogn og have med alle mulige mennesker at gøre. Jeg spørger ind om han blev trist, om han blev deprimeret? Poul ryster lidt på hovedet: "Nej, sket er sket, det kan man jo ikke ændre på." Lidt senere prøver jeg igen: "Hvad med det med at gå i byen, det må jo også ha' ændret sig?" Han sender mig et skævt smil: "Ja vi har jo ikke tiden til det!", mens han laver pengetegn med fingrene på højre hånd. "Sådan en lørdag aften, der var 500 kroner jo ikke nok". Jeg bekræfter, at det er en dyr fornøjelse at gå i byen. Jeg prøver så med det med at blive ældre. Det er svært at spørge ind til fordi han i kronologisk alder er en ung mand placeret mellem gamle. Han siger, det jo ikke er sjovt at blive ældre, hvis man bare skal sidde sådan. Han viser med kroppen, hvordan mange af de gamle her bare sidder, ikke kan holde kroppen oppe, og bare stirrer ud i luften med åben mund. Hvordan tror du det er, spørger jeg? Poul siger at man ikke skal tænke på det. Hvis man tænker for meget på det, så bliver man det!

Jens og Evy (75 og 81)

Lone: Ja. Men føler I jer ældre eller gamle?

Evy: Næh ... Jeg føler bare at hvis jeg bare kunne klare mig selv, så ville jeg ha det godt. Men det kan jeg ikke. Og det der med, at jeg skal bede om hjælp til alting, det har jeg det ikke så godt med.

Lone: Ja. Men du føler ikke at du er ældre eller gammel ?

Evy: Næh. Det gør jeg faktisk ikke.

Lone: Gider du ikke uddybe det lidt? For der er så mange der siger det.

Evy: Jamen altså hvis man ser sig selv med et indre spejl, så oplever jeg jo at jeg er som dengang jeg var mellem 40 og 50. Det er det billede jeg stadigvæk har af mig selv.

Lone: Det ændrer sig faktisk ikke?

Evy: Næh det synes jeg ikke det gør. Indtil man kommer forbi et spejl, så kan man godt se det er lyv.

... fortsat

Lone: Ja. Har du det på samme måde Jens, føler du dig gammel?

Jens: Ja, ligesådan. For dengang hun var rigtig syg, så var der en nat så kom hun rodende derinde fra ind til mig, og lå inde ved siden af min seng. Men jeg kunne ikke gøre noget. Og jeg smed min hovedpude ned og jeg smed min dyne ned til hende for at få hende op at stå. Men det kunne jeg ikke. (Jens begynder at græde, mens han fortæller om sine afmægtige forsøg på at hjælpe Evy op fra gulvet.) (...)

Lone: Det er jo lidt dumt at spørge hvordan det opleves, når det er så tydeligt ... Men er det det værste, at du ikke kan hjælpe?

Jens: Ja. Og så ville jeg have hende til at ringe til vores datter, og det er ikke altid hun vil det. Så siger hun, at vi ikke kan ringe efter hende hele tiden ...

Lone: Ja. Det er tydeligvis hårdt, at have så meget sygdom i familien.

Jens: Ja. Det er jo ikke en ting, det er mange ting.

Diskussion om bordet

- Kan man tale om sårbare ældre/stærke ældre. Giver det mening?
- Er Vagn, Thea, Poul, Evy og Jens sårbare? På hvilke måder?

HOVED POINTER FRA RAPPORTEN

Pointe 1:

“Det er ikke en ting, det er mange”

- Seks forbundne temaer
 - Fysik forfald (fra skavanker til alvorlig sygdom)
 - Udsathed (manglende evne til at tage vare på sig selv)
 - Ulighed (især økonomisk ulighed, 'et økonomisk hold')
 - Skrøbelighed (oplevet sårbarhed, psykologisk dimension)
 - Familie/netværk
 - Kompensation/pleje

Pointe 2: Sårbarhed og handlekraft hænger sammen

- Hver sårbarheds dimension eller tema, kan også være en ressource dimension
- Hvert menneskeliv repræsenterer en særlig sammensætning af sårbarheder og ressourcer, og mestrer eller håndterer disse på en særlig måde.
- Alderdommen udspændt mellem sårbarhed og handlekraft: hverken muligt eller ønskværdigt at skille disse to begreber ad

Pointe 3: Sårbarhed 'smitter' i familie og sociale netværk

- Den gensidige afhængighed og påvirkning mellem familiemedlemmer. Som et sæt dominobrikker hvor en persons fald kan bevirke at andre falder.
- Sårbarhed ikke kan afgrænses til individet, men både bæres, understøttes og spredes sig i sociale netværk

Pointe 4: Nye former for sårbarhed

- Mennesker indenfor den 'den institutionelle aldringsproces' mere sårbare end før
- Digitalisering
- Ny type økonomiske problemer
- Udfordringer med sammenbragte og skilsmisseramte familier
- De psykisk syge fremhævet som både særligt sårbare, og 'dem vi ikke når': problemer med adgang, manglende faglig viden, ikke nødvendigvis mange, men det fylder

Opsummering

- Vigtigt at vi fortsat kan tale om sårbarhed i alderdommen, at den ikke 'ties' ihjel. Men opdelingen i 'sårbare' og 'stærke' ældre er hverken empirisk holdbar eller brugbar
- Fra elendighed til hopla til en opmærksomhed på de mange variationer imellem yderpolerne (Kirk og Swane), og den stigende variation og diversitet i måderne vi ældes på (Baars et al)
- Nuanceret forståelse af sårbarhed i alderdommen, der anerkender betydningen af akkumuleret social ulighed i sundhed, nye former for sårbarhed og ser at sårbarhed er en dimension i langt de fleste (ældre)liv.

Fælles diskussion

Referencer:

- Baars, J., Dannefer, D., Phillipson, C. & Walker, A. (eds) 2006, *Aging, Globalization and Inequality. The New Critical Gerontology*, Baywood Publishing Company, Inc., Amityville, New York. (Indledningen og Jan Baars' kapitel)
- Grøn, Lone og Cecilie Ravn Andersen (2014): Sårbarhed og handlekraft i alderdommen. Et etnografisk feltarbejde blandt fagpersoner og ældre i Horsens og omegn. København: KORA
- Swane, C.E. & Blaakilde, A.L. 1998, *Aldring og ældrebilleder: mennesket i gerontologien*, 1st edn, Munksgaard, Kbh.